

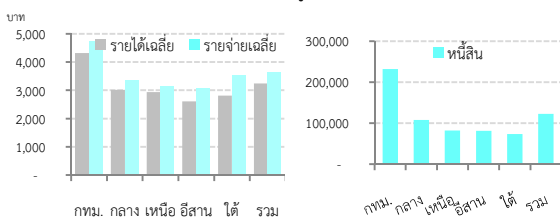
เรื่องเด่นประจำฉบับ

ผู้มีรายได้น้อยในเขตเมือง: การปรับตัวต่อภาวะค่าครองชีพ

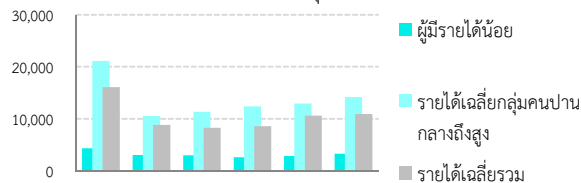
ผู้มีรายได้น้อยในเขตเมืองกว่า 3 ใน 4 ได้รับผลกระทบในเรื่องรายได้และรายจ่าย ทำให้ต้องมีการปรับตัวโดยลดปริมาณการใช้จ่ายซื้อสินค้า ลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น และทำงานพิเศษเพิ่ม ขณะที่ผู้มีรายได้น้อยเป็นส่วนน้อยปรับตัวโดยกู้ยืมเงินและนำเงินออมออกมาใช้ การจำกัดการใช้จ่ายด้านการบริโภคอาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต อาทิ เด็กได้รับสารอาหารไม่ครบหมู่ การออกจากการศึกษา กลางคัน และการหารายได้เสริมในทางผิดกฎหมาย โดยมาตรการที่ช่วยบรรเทาผลกระทบค่าครองชีพของผู้มีรายได้น้อยประกอบด้วย การสร้างโอกาสการมีรายได้เพิ่ม การแก้ไขปัญหาที่ตรงกับกลุ่มเป้าหมาย การสร้างวินัยทางการเงิน และการส่งเสริมการออม

จากการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับประเด็นทางสังคมที่เป็นปัญหาสำคัญ²³ พบว่าคนในสังคมส่วนใหญ่เห็นว่าปัญหาที่ได้รับความเดือดร้อนมากที่สุด คือ ปัญหาเศรษฐกิจทั้งในเรื่องค่าครองชีพและหนี้สิน ซึ่งปัญหาดังกล่าวแม้จะส่งผลกระทบต่อประชาชนทุกกลุ่ม แต่กลุ่มที่จะได้รับผลกระทบรุนแรงมากที่สุดคือ คนจนและผู้มีรายได้น้อย ซึ่งเดิมมีรายได้ไม่เพียงพออยู่แล้ว โดยเฉพาะคนที่อยู่ในเขตเมือง เนื่องจากชีวิตความเป็นอยู่ต้องอาศัยเงินในการซื้อหา ไม่สามารถผลิตหรือเก็บเกี่ยวจากธรรมชาติรอบตัวได้ สังคมขาดความช่วยเหลือเกื้อกูลทำให้ขาดความยืดหยุ่นในการปรับตัว นอกจากนี้ ปัญหาผู้มีรายได้น้อยในเขตเมืองยังมีลักษณะเฉพาะแตกต่างจากชนบท อาทิ ปัญหาที่อยู่อาศัย ปัญหาสภาพแวดล้อมและความแออัด การขาดสาธารณูปโภค รวมถึงความเปราะบางทางสังคม เช่น ปัญหาอาชญากรรม ยาเสพติด และความรุนแรง เป็นต้น จึงจำเป็นต้องศึกษาสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมของคนกลุ่มนี้ โดยเฉพาะความสามารถในการปรับตัวเพื่อดำรงชีวิตให้อยู่รอด วิธีการและรูปแบบในการปรับตัว ตลอดจนปัจจัยลบที่จะนำไปสู่ปัญหาสังคมอื่นๆ ทั้งนี้ เพื่อชี้ให้เห็นถึงแนวทางการแก้ไขต่อไป

รายได้ รายจ่าย และหนี้สินของผู้มีรายได้น้อย ปี 2554

รายได้เฉลี่ยของผู้มีรายได้น้อย เทียบกับรายได้เฉลี่ยกลุ่มอื่น ปี 2554

การศึกษาของผู้มีรายได้น้อยในเมืองกับผู้มีรายได้ปานกลางและสูง ปี 2554

	ผู้มีรายได้น้อยในเมือง		ผู้มีรายได้ปานกลางถึงสูง	
	2550	2554	2550	2554
การศึกษาสูงสุด (15-59 ปี)				
ประถมศึกษาหรือต่ำกว่า	54.59	52.30	28.52	28.80
มัธยมศึกษาตอนต้น	20.45	21.47	16.16	16.40
มัธยมศึกษาตอนปลายและอนุปริญญา	19.66	20.24	28.53	27.23
ปริญญาตรีและสูงกว่า	5.29	5.52	26.79	27.57
การศึกษาสูงสุด (60 ปีขึ้นไป)				
ประถมศึกษาหรือต่ำกว่า	94.11	93.26	70.04	60.01
มัธยมศึกษาตอนต้น	3.31	3.09	9.32	7.64
มัธยมศึกษาตอนปลาย	2.09	2.87	11.09	10.93
ปริญญาตรีและสูงกว่า	0.49	0.77	9.56	13.32

ที่มา: การสำรวจรายงานภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ ประมวลผลโดยสำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม สศช.

ลักษณะของผู้มีรายได้น้อยในเขตเมือง²⁴

- ผู้มีรายได้น้อยในเขตเมืองมีรายได้เฉลี่ยประมาณ 1 ใน 3 ของรายได้เฉลี่ยของผู้ที่อยู่ในเขตเมือง ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมปี 2554 พบว่า มีผู้มีรายได้น้อยในเขตเมืองมีจำนวน 2.5 ล้านครัวเรือน หรือคิดเป็น 9 ล้านคน โดยมีรายได้ทั้งหมดเฉลี่ยเดือนละ 3,248 บาทต่อคนหรือเพียงประมาณ 1 ใน 3 ของรายได้เฉลี่ยของผู้ที่อยู่ในเมือง และต่ำกว่ารายจ่ายเฉลี่ยที่ 3,642 บาทต่อคน โดยมีรายได้น้อยกว่ารายจ่ายในทุกภาค ทั้งนี้ เนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีรายได้น้อยและมีครัวเรือนถึง 1 ใน 5 เป็นผู้ไม่ได้ปฏิบัติงานเชิงเศรษฐกิจ ขณะที่ครัวเรือนผู้มีรายได้น้อยร้อยละ 44 มีหนี้สิน โดยมีหนี้สินต่อครัวเรือนเฉลี่ย 122,486 บาท ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีสัดส่วนครัวเรือนที่เป็นหนี้สูงสุดคือร้อยละ 55.41 ขณะที่กรุงเทพมหานครมีหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนสูงสุด คือ 232,223 บาทต่อครัวเรือน

- คนรุ่นใหม่มีการศึกษาดีขึ้นกว่าคนรุ่นเก่าแต่น้อยกว่าผู้มีรายได้ปานกลางถึงสูง โดยในปี 2554 ระดับการศึกษาของผู้มีรายได้น้อยในเมืองกลุ่มวัยแรงงาน (15-59 ปี) ร้อยละ 52.3 จบการศึกษาระดับประถมและต่ำกว่า ร้อยละ 21.5 จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และร้อยละ 20.2 จบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย และร้อยละ 5.5 จบการศึกษาระดับปริญญาตรีและสูงกว่า ขณะที่ผู้สูงอายุ (60 ปีขึ้นไป) ร้อยละ 93.3 จบการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า ทำให้เห็นว่าคนรุ่นใหม่มีการศึกษาดีขึ้นกว่าคนรุ่นก่อนเล็กน้อยเมื่อเทียบกับปี 2550 อย่างไรก็ตาม ยังมีความแตกต่างอยู่มากเมื่อเทียบกับผู้มีรายได้ปานกลางถึงสูง ขณะที่การประกอบอาชีพส่วนใหญ่เป็นผู้ประกอบธุรกิจการค้า ร้อยละ 23.75 เป็นเสมียนและพนักงานร้านค้าร้อยละ 23.23 และเป็นผู้ปฏิบัติในกระบวนการผลิตและก่อสร้างร้อยละ 12.85 ขณะที่เป็นผู้ไม่ได้ปฏิบัติงานเชิงเศรษฐกิจถึงร้อยละ 22.21

²³ สำรวจโดย สศช. และวิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในช่วงเดือนกรกฎาคม 2556

²⁴ กลุ่มประชากรที่มีรายได้น้อยที่สุด 30% ที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาล โดยในกรุงเทพฯ มีรายได้ไม่เกินเดือนละ 6,621 บาทต่อคน และจังหวัดอื่นไม่เกิน 4,274 บาทต่อคน

• **ผู้มีรายได้น้อยมากกว่าครึ่งเป็นเจ้าของบ้านและที่ดิน** ร้อยละ 58.7 เป็นเจ้าของบ้านและที่ดิน รองลงมาเป็นการเช่าร้อยละ 32.2 ขณะที่กรุงเทพฯ มีสัดส่วนการเช่าร้อยละ 57.8 เนื่องจากผู้ที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ ส่วนหนึ่งเป็นผู้ย้ายถิ่นมาทำงานและศึกษา ซึ่งการเช่าอยู่ของผู้มีรายได้น้อยในเขตเมืองทำให้ขาดโอกาสได้รับความช่วยเหลือโครงการน้ำไฟฟ้าฟรี ทั้งยังมีแนวโน้มจ่ายในราคาแพงกว่าเนื่องจากมีอัตราการเก็บจากผู้ให้เช่าในอัตราที่สูงกว่า

ความเปราะบางและความเสี่ยงต่อปัญหาสังคม

• **ชุมชนแออัดยังมีปัญหาความปลอดภัยและสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม** ผู้มีรายได้น้อยในเขตเมืองที่อาศัยอยู่ในชุมชนแออัดนอกจากจะมีปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัย บางส่วนต้องเผชิญกับการถูกไล่ที่ และมีรายได้ไม่แน่นอนจากการเป็นแรงงานนอกระบบแล้ว ยังมีปัญหาด้านสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมทั้งในเรื่องขยะ น้ำค้ำส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัย โดยพบว่าคลองเตยมีการระบาดของเชื้อโรคต่างๆค่อนข้างมาก และผู้อาศัยอยู่ในชุมชนจะมีการติดเชื้อพยาธิลำไส้ของประชากรสูงกว่าผู้อาศัยอยู่นอกชุมชน (บังอร ฉางทรัพย์, 2553 อ้างจากวิทยาลัยประชากรศาสตร์, 2556) ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวจากการศึกษาของนัทส์ กอร์ดอนพบว่า ร้อยละ 40 ของผู้หญิงในสลัมคลองเตยประสบปัญหาครอบครัว ถูกทารุณกรรม ทบตีและโดนทำร้ายโดยสามีของตนเอง และจากข้อมูลสำนักงานสถิติแห่งชาติแสดงให้เห็นว่ามีการเกิดอาชญากรรมในชุมชนแออัดอยู่บ่อยครั้ง โดยส่วนใหญ่จะเป็นการประสังค์ต่อทรัพย์สินมากที่สุด (วิทยาลัยประชากรศาสตร์, 2556) นอกจากนี้ ผู้มีรายได้น้อยในเขตเมืองที่อาศัยอยู่ในชุมชนแออัดยังมีปัญหาเรื่องความปลอดภัย โดยประชาชนที่อาศัยในชุมชนแออัดส่วนใหญ่ระบุว่า ในบริเวณใกล้เคียงกับที่พักสามารถพบเห็นคนใช้สารเสพติด วัยรุ่นจับกลุ่มมั่วสุมและมีกลุ่ม/แก๊งที่ก่อความเดือดร้อนในชุมชน รวมถึงระบุว่า การซื้อหายาเสพติดในชุมชนสามารถทำได้ง่าย (ดร.นภดล กรรณิกา และคณะ, 2551)

• **ผู้มีรายได้น้อยมีอัตราเพิ่มค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์สูงกว่ากลุ่มอื่น** ผลการศึกษาของศูนย์วิจัยปัญหาสุรา พบว่า ค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในครัวเรือนไทยตามเศรษฐกิจของครัวเรือนที่มีเศรษฐกิจต่ำสุดคือ ควินไทล์ที่ 1 มีอัตราการเพิ่มขึ้นของค่าใช้จ่ายสูงสุดกว่าเท่าตัว ในกลุ่มควินไทล์ที่ 2 มีอัตราเพิ่มร้อยละ 86 ขณะที่กลุ่มเศรษฐกิจดีสุดหรือควินไทล์ที่ 5 มีอัตราเพิ่มต่ำสุดคือ ร้อยละ 43 ในช่วงปี 2543-2553 ซึ่งพฤติกรรมการดื่มแอลกอฮอล์นอกจากจะทำให้สูญเสียโอกาสในการอุปโภคบริโภคสินค้าที่จำเป็นมากกว่าแล้วยังส่งผลกระทบต่อสุขภาพเนื่องจากเครื่องดื่มแอลกอฮอล์เป็นปัจจัยเสี่ยงกับโรคที่สำคัญ ได้แก่ โรคหลอดเลือดสมอง การบาดเจ็บจากอุบัติเหตุจราจร เบาหวาน การติดสุรา และมะเร็งตับ เป็นต้น นอกจากนี้ เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ยังเป็นสาเหตุของการเกิดความรุนแรงซึ่งจะส่งผลให้ผู้มีรายได้น้อยเสี่ยงต่อปัญหาความรุนแรง จากการประเมินโครงการลดเหล้าเข้าพรรษา ปี 2554 (ศูนย์วิจัยความสุขชุมชน มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ, หน้า 29) พบว่า คนส่วนใหญ่ถึง 3 ใน 4 เคยพบเห็นการทะเลาะโต้เถียงของคนในครอบครัวจากการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ และร้อยละ 30 ของกลุ่มตัวอย่างเคยเห็นการทำร้ายร่างกายของคนในครอบครัวจากการดื่มสุรา

ลักษณะการครอบครองที่อยู่อาศัยและการประกอบอาชีพของผู้มีรายได้น้อยในเขตเมืองปี 2554

	กทม.	กลาง	เหนือ	อีสาน	ใต้	รวม
การครอบครองที่อยู่อาศัย	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
- เจ้าของบ้านและที่ดิน	27.40	51.31	82.13	83.95	50.85	58.74
- เจ้าของบ้านแต่เช่าที่ดิน/บนที่ดินสาธารณะ	13.87	12.83	3.59	3.20	8.12	8.60
- เช่าซื้อ	0.64	0.40	0.04	0.19	0.29	0.34
- เช่า/อยู่โดยผู้อื่นเสียค่าเช่าหรืออยู่โดยไม่เสียค่าเช่า	57.79	35.35	14.09	12.60	40.75	32.17
- อื่นๆ	0.30	0.12	0.15	0.06	0.00	0.15
การประกอบอาชีพ	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
ภาคเกษตร	0.24	4.24	23.19	16.96	3.72	9.88
การค้าอุตสาหกรรมและบริการ	32.78	22.03	18.12	18.70	26.90	23.75
ผู้ปฏิบัติงานวิชาชีพ	3.71	2.72	2.50	2.56	1.15	2.79
คนงานเกษตร/ทั่วไป	3.81	6.65	3.63	4.66	13.03	5.30
เสมียน พนักงานร้านค้า	36.42	24.49	13.05	15.84	22.15	23.23
ผู้ปฏิบัติในกระบวนการผลิตและก่อสร้าง	10.03	20.66	11.37	11.09	10.46	12.85
ผู้ไม่ได้ปฏิบัติงานเชิงเศรษฐกิจ	13.02	19.22	28.13	30.19	22.60	22.21

หมายเหตุ : ผู้ไม่ได้ปฏิบัติงานเชิงเศรษฐกิจ ได้แก่ ผู้ทำงานบ้าน เด็ก นักเรียน ชราภาพ พิการ บำนาญไม่ได้ ประสงค์ นักบวช

ที่มา : ข้อมูลการสำรวจรายงานภาวะเศรษฐกิจและสังคม ประมวลผลโดยสำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม สศช.

ดัชนีราคาผู้บริโภคกลุ่มรายได้น้อย

	2553	2554	2555	2556 (ค.ค)
ทุกรายการ	3.8	4.59	3.26	2.64
หมวดอาหารและเครื่องดื่มไม่มีแอลกอฮอล์	6.0	8.0	4.47	3.44
ไฟฟ้า เชื้อเพลิง แสงสว่าง	10.3	4.2	11.83	8.50
กลุ่มอาหารสดและพลังงาน	10.2	7.81	4.70	5.54

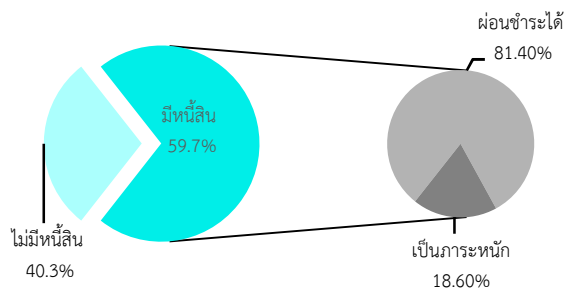
ที่มา : กระทรวงพาณิชย์

การเปลี่ยนแปลงค่าใช้จ่ายครัวเรือนประเภทต่างๆ ในช่วง 6 เดือนที่ผ่านมา

ประเภทค่าใช้จ่าย	เพิ่มขึ้น	ลดลง	ไม่เปลี่ยนแปลง	ไม่มีค่าใช้จ่าย	รวม
ค่าอาหาร	84.8	1.1	14.1	0.1	100.0
ค่าเดินทาง	68.0	2.2	27.0	2.9	100.0
ค่าน้ำค่าไฟ	79.2	2.7	17.6	0.6	100.0
ค่าโทรศัพท์/สื่อสาร	35.0	6.2	55.3	3.6	100.0
ค่าที่อยู่อาศัย	16.1	2.8	33.6	47.6	100.0
ค่ารักษาพยาบาล	15.5	4.1	47.5	33.0	100.0
ค่าดูแลบุตร/ผู้สูงอายุ	42.5	4.2	28.6	24.8	100.0
ค่าใช้จ่ายเพื่อการลงทุน	41.3	2.2	33.6	23.0	100.0
ค่าใช้จ่ายส่วนตัว	28.2	9.6	49.4	12.9	100.0

ที่มา : สศช. และ วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ร้อยละของผู้มีรายได้น้อยในเขตเมือง ตามภาวะหนี้สินและการประเมินความสามารถในการผ่อนชำระหนี้ด้วยตนเอง

ร้อยละของผู้มีรายได้น้อยในเขตเมือง ตามอัตราดอกเบี้ยต่อปีเฉลี่ย

	รวม	ในกรุงเทพฯ	นอกกรุงเทพฯ
อัตราดอกเบี้ยต่อปีเฉลี่ย	31.32	59.45	27.76

ที่มา : สศช. และ วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้มีรายได้น้อยในเขตเมืองกับภาวะค่าครองชีพ

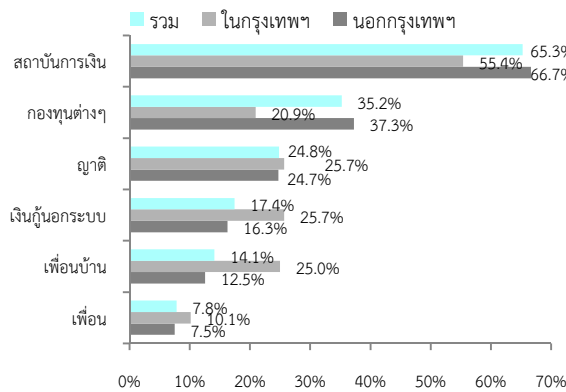
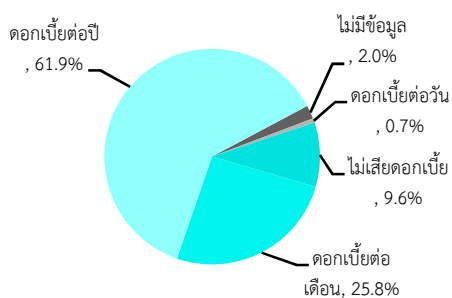
• **ค่าอาหาร น้ำไฟ ค่าเดินทางเพิ่มขึ้นและกระทบต่อค่าครองชีพ** ผลสำรวจเรื่องผู้มีรายได้น้อยในเขตเมืองกับการปรับตัวต่อภาวะค่าครองชีพ²⁵ พบว่า ในช่วง 6 เดือนที่ผ่านมาประชาชนส่วนใหญ่เห็นว่าสินค้าที่มีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น 3 ลำดับแรก ได้แก่ ค่าอาหารร้อยละ 84.8 ค่าน้ำค่าไฟร้อยละ 79.2 และค่าเดินทางร้อยละ 68.0 สอดคล้องกับดัชนีราคาผู้บริโภคอาหารสดและพลังงานเพิ่มขึ้นร้อยละ 5.54 ไฟฟ้า เชื้อเพลิงและแสงสว่างเพิ่มขึ้นร้อยละ 8.5 แม้ว่าดัชนีราคาผู้บริโภครวมจะเพิ่มขึ้นไม่มากนัก แต่การเพิ่มขึ้นในสินค้าที่จำเป็นในชีวิตประจำวันและมีสัดส่วนการใช้จ่ายสูงส่งผลกระทบต่อกำลังซื้อของผู้มีรายได้น้อย ส่วนรายจ่ายที่มีการใช้จ่ายลดลง 3 ลำดับ ได้แก่ ค่าใช้จ่ายส่วนตัว ค่าโทรศัพท์ ค่าดูแลบุตรและผู้สูงอายุ ซึ่งจากการศึกษาพบว่าเกิดจากผู้มีรายได้น้อยต้องการควบคุมค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นเพื่อทดแทนการใช้จ่ายที่จำเป็น เช่น ค่าอาหาร ค่าเดินทาง หรือค่าน้ำไฟ เป็นต้น

• **ผู้มีรายได้น้อยในเขตเมืองเกือบครึ่งมีรายได้ไม่เพียงพอต่อรายจ่าย แต่ผู้มีหนี้สินส่วนใหญ่ยังสามารถผ่อนชำระหนี้ได้** ผู้มีรายได้น้อยในเขตเมืองร้อยละ 42.1 มีความเห็นว่ารายได้ไม่เพียงพอต่อรายจ่าย และร้อยละ 49 เห็นว่ารายได้เพียงพอแต่ไม่เหลือเก็บ และมีเพียงร้อยละ 9 ที่มีรายได้เพียงพอและเหลือเก็บ ส่วนภาวะหนี้สินระดับบุคคล พบว่า 3 ใน 5 ของประชากรตัวอย่างมีหนี้สิน ส่วนใหญ่เป็นหนี้สินที่สามารถผ่อนชำระได้ ร้อยละ 81.4 โดยร้อยละ 18.6 รายงานว่าเป็นหนี้ที่เป็นภาระหนักไม่สามารถผ่อนชำระด้วยตัวเองได้ ส่วนจำนวนเงินที่เป็นหนี้ พบว่า ผู้มีรายได้น้อยในเขตเมืองมีหนี้สินเฉลี่ย 149,229 บาท

• **ผู้มีรายได้น้อยในกรุงเทพฯ เป็นหนี้ในระบบและจ่ายดอกเบี้ยสูง** แหล่งเงินกู้ส่วนใหญ่ของผู้มีรายได้น้อยในเขตเมืองเป็นสถาบันการเงินร้อยละ 65 และกองทุนต่างๆ ร้อยละ 35 และหนี้ในระบบร้อยละ 17 อย่างไรก็ตาม ผู้มีรายได้น้อยในกรุงเทพฯ มีสัดส่วนการกู้เงินในระบบหรือจากเพื่อนหรือญาติในสัดส่วนที่สูงกว่าผู้มีรายได้น้อยในภูมิภาค ซึ่งผู้มีรายได้น้อยในภูมิภาคมีความได้เปรียบจากการมีที่อยู่อาศัยหรือที่ดินเป็นหลักประกัน และด้วยข้อจำกัดด้านหลักทรัพย์นี้ทำให้ผู้มีรายได้น้อยในกรุงเทพฯ ต้องเสียดอกเบี้ยเงินกู้ในอัตราที่สูงเฉลี่ยร้อยละ 59.45 ต่อปี ซึ่งต้องเสียดอกเบี้ยเงินกู้ในอัตราที่สูงเฉลี่ยร้อยละ 59.45 ต่อปี ซึ่งโดยมีการจ่ายอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ของประเทศเท่ากับร้อยละ 31.32 ต่อปี ขณะที่ในภูมิภาคจ่ายดอกเบี้ยในอัตราเฉลี่ยร้อยละ 27.76 ต่อปี²⁶

²⁵ สำรวจโดย สศช. และวิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จำนวน 2,000 ตัวอย่าง ทั่วประเทศ ในช่วงเดือนตุลาคม 2556²⁶ จากการสัมภาษณ์เชิงลึกทั้งในพื้นที่กรุงเทพฯ และชุมชนเมืองอื่นๆ ในภูมิภาค พบว่า ระบบการกู้เงินที่เรียกว่า “การกู้ในระบบ” นั้นเป็นระบบที่เหมือนกัน โดยแบ่งเป็น 2 ระบบ คือ 1) ระบบส่งเงินกู้รายวัน นายทุนเงินกู้จะคิดดอกเบี้ยร้อยละ 20 โดยผู้กู้จะต้องส่งเงินใช้หนี้ทั้งเงินต้นและดอกเบี้ยให้หมดภายใน 24 วัน 2) ระบบดอกเบี้ย นายทุนจะคิดดอกเบี้ยร้อยละ 2 ผู้กู้จะต้องส่งดอกเบี้ยทุกวันจนกว่าจะนำเงินต้นมาใช้ให้นายทุนหมด

ร้อยละของผู้มีรายได้น้อยในเขตเมืองจำแนกตามแหล่งเงินกู้

ร้อยละของผู้มีรายได้น้อยในเขตเมือง
ตามประเภทของอัตราดอกเบี้ย (n=1,195)

ร้อยละของประชากรตัวอย่าง ตามการได้รับผลกระทบจากภาวะค่าครองชีพในเรื่องต่างๆ

ผลกระทบจากภาวะค่าครองชีพ	กระทบ/ใช่/มี	ไม่กระทบ/ไม่ใช่/ไม่มี
1. รายได้	78.5	21.5
2. ค่าใช้จ่าย	83.4	16.6
3. ทำงานเพิ่มขึ้น	53.7	46.4
4. ออกจากงาน	6.3	93.7
5. ปัญหาสภาพจิตใจ/ความเครียด	45.7	54.4
6. หันไปดื่มสุรารยาเสพติด หรือดื่ม/เสพมากขึ้น	8.9	91.1
7. มีปัญหาครอบครัวมากขึ้น	14.8	85.2
8. มีปัญหาอาชญากรรมในชุมชนมากขึ้น	20.3	79.7
9. มีการใช้ความรุนแรงในครอบครัวมากขึ้น	4.4	95.6

ที่มา : สศช. และ วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้มีรายได้น้อยในเขตเมืองกว่า 3 ใน 4 ได้รับผลกระทบในเรื่องรายได้และรายจ่าย ผู้มีรายได้น้อยในเมืองส่วนใหญ่ทำอาชีพค้าขาย ภาวะค่าครองชีพที่เพิ่มสูงขึ้นทำให้คนปรับตัวโดยการลดปริมาณการใช้จ่าย และซื้อสินค้าเท่าที่จำเป็นส่งผลให้รายได้ลดลง ขณะที่ต้นทุนและรายจ่ายต่างๆ เพิ่มขึ้น ด้านการทำงาน พบว่า กลุ่มตัวอย่างกว่าครึ่งได้รับผลกระทบด้านการทำงาน และส่งผลถึงขนาดต้องออกจากงานร้อยละ 6.3 รวมถึงมีความเครียดเพิ่มขึ้น และ 1 ใน 5 เห็นว่าผลกระทบจากค่าครองชีพทำให้มีปัญหาอาชญากรรมในชุมชนมากขึ้น ส่วนผลกระทบทางสังคมอื่นๆ เช่น การหันไปดื่มสุรารยาเสพติด ปัญหาครอบครัวและความรุนแรงส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับผลกระทบ โดยความรุนแรงที่พบเห็นส่วนใหญ่อยู่ในรูปของการกระทบกระทั่งด้วยวาจา หรือทะเลาะกันด้วยคำพูดมากกว่าการใช้กำลัง สำหรับการเสพยาหรือยาเสพติดไม่อาจสรุปได้ว่ามาจากปัญหาทางเศรษฐกิจ เพราะอาจมีบางคนเลือกการดื่มสุราเป็นทางออกเพื่อไม่ต้องกังวลกับปัญหาที่เผชิญอยู่ แต่หลายคนไม่ได้มีพฤติกรรมดังกล่าวและบางคนลดค่าใช้จ่ายดังกล่าวเพื่อลดผลกระทบ

การลดค่าใช้จ่ายให้น้อยลงเป็นวิธีหลักในการปรับตัวต่อภาวะค่าครองชีพ ผู้มีรายได้น้อย 3 ใน 4 ใช้วิธีใช้จ่ายน้อยลงหรือใช้จ่ายเท่าที่จำเป็น ชื้อของที่ี่มีคุณภาพลดลงร้อยละ 14.9 ทำงานพิเศษร้อยละ 21.8 มีร้อยละ 10.8 ที่ต้องกู้ยืมเงิน ร้อยละ 6.4 ใช้เงินออม และร้อยละ 11.1 ที่ไม่ต้องเปลี่ยนแปลงอะไร ส่วนแหล่งความช่วยเหลือหรือพึ่งพาทางการเงินส่วนใหญ่เป็นญาติ พี่น้องและเพื่อน แต่มีผู้มีรายได้น้อยถึง 1 ใน 5 ที่ไม่สามารถพึ่งพาใครได้เลย

ผู้มีรายได้น้อยในเขตเมืองยังคาดหวังความช่วยเหลือจากภาครัฐ โดยความช่วยเหลือหรือคาดหวังจากรัฐมากที่สุด ได้แก่ การปรับค่าครองชีพให้ลดต่ำลงโดยการควบคุมราคาสินค้า ลดค่าน้ำค่าไฟและราคาน้ำมัน หรือแก๊สหุงต้ม ซึ่งแม้ว่ารัฐจะมีการช่วยเหลือแต่ยังไม่สามารถเข้าถึงได้ อาทิ โครงการธงฟ้ายังมีปัญหาในการกระจายสินค้าไปสู่คนจน ส่วนความช่วยเหลืออื่นๆ ได้แก่ การขึ้นค่าแรงหรือเพิ่มเงินเดือน การอุดหนุนครอบครัวที่ยากจน และการส่งเสริมอาชีพหรือจัดหางานแก่ผู้มีรายได้น้อย ทั้งนี้ ร้อยละ 14 เห็นว่ารัฐไม่สามารถช่วยเหลืออะไรได้ในภาวะค่าครองชีพปัจจุบัน

การลดวัตถุดิบ เน้นประหยัด และไม่ฟุ้งเฟ้อเพื่อพร้อมรับความไม่แน่นอนทางเศรษฐกิจเป็นทางออก การเตรียมการของผู้มีรายได้น้อยเพื่อเผชิญความไม่แน่นอนทางเศรษฐกิจ พบว่า ถึงแม้จะคาดการณ์ว่าเศรษฐกิจจะมีแนวโน้มลดต่ำลง หรือมีปัญหาด้านค่าครองชีพเพิ่มขึ้น แต่ผู้มีรายได้น้อยแทบไม่มีการเตรียมการใดๆ ทั้งนี้ ให้เหตุผลว่าด้วยความเป็นคนจน ไม่มีเงินออม ไม่มีเงินเก็บ ทำให้มีข้อจำกัด สิ่งที่ทำได้ก็เพียงแก้ไขปัญหาเรื่อง “ปากท้อง” เฉพาะหน้าเพื่อให้อยู่รอดไปได้ในแต่ละวัน โดยสิ่งที่ทำได้มากที่สุดคือการใช้จ่ายอย่างประหยัด มองหาแหล่งเงินกู้ และทำใจให้ยอมรับสภาพ ซึ่งนอกจากข้อจำกัดทางเศรษฐกิจแล้ว ผู้มีรายได้น้อยยังขาดการสั่งสมความรู้ที่เป็นพื้นฐานของการพัฒนาทักษะความสามารถในการประกอบอาชีพ และขาดความตระหนักในการเตรียมความพร้อมเพื่อเผชิญกับความไม่แน่นอนทางเศรษฐกิจ ในทางกลับกัน ประชาชนมักได้รับทราบข้อมูลที่ผิดติดอยู่กับ “วัตถุดิบและความฟุ้งเฟ้อ” ซึ่งสังคมจำเป็นต้องให้ความสำคัญด้านการพัฒนาส่งเสริมองค์ความรู้ ทักษะ ความชำนาญ รวมทั้งเร่งสร้างความตระหนักถึงคุณค่าของความประหยัด และไม่ฟุ้งเฟ้อทางวัตถุ

ปัญหาปากท้อง ผลกระทบไกลกว่าที่คิด

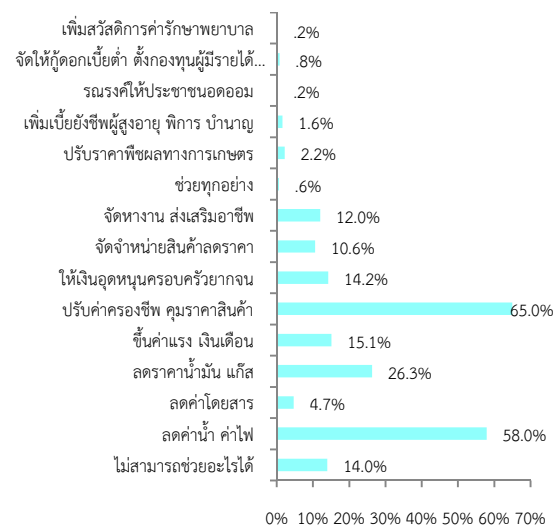
การปรับตัวจากปัญหาค่าครองชีพที่ส่วนใหญ่เน้นการปรับลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น หรือการใช้สินค้าที่มีคุณภาพลดลง ดูเหมือนจะเป็นเรื่องปกติไม่รุนแรงอะไร อย่างไรก็ดี ในกลุ่มผู้มีรายได้น้อย การจำกัดรายจ่ายในสินค้าอุปโภคบริโภคบางรายการอาจลุกลามไปถึงสิ่งที่จำเป็นในการดำรงชีวิต ซึ่งหากเกิดขึ้นในระยะยาวอาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตได้ อาทิ ในกลุ่มเด็ก พบการลดค่าอาหารและนมโดยการเปลี่ยนจากนมผงกระป๋อง (แอมพาแรค) เป็นนมกล่อง การลดปริมาณนมจาก 4-5 กล่อง เหลือเพียง 3 กล่อง การบริโภคอาหารที่ไม่มีคุณภาพและขาดคุณค่าสารอาหาร การลดค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการเรียน รวมถึงการหยุดเรียนทำให้เด็กหลายคนไม่สามารถเรียนต่อในระดับสูงได้ ต้องออกมาทำงานเพื่อเพิ่มรายได้ให้ครอบครัว หรืออาจจำเป็นต้องทำงานพิเศษเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการเรียนต่อ ขณะที่เด็กวัยรุ่นบางคนต้องการการตอบสนองด้านวัตถุ เช่น โทรศัพท์มือถือ แท็บเล็ต ฯลฯ ซึ่งหากไม่ได้รับการตอบสนองจากผู้ปกครองก็แสดงออกในรูปการสร้างปัญหาและความทุกข์ใจให้กับพ่อแม่ และวัยรุ่นทั้งชายและหญิงเลือกที่จะเข้าสู่การค้าบริการทางเพศ นอกจากนี้ การแก้ไขโดยการนำเงินออมมาใช้และการกู้ยืม ซึ่งส่งผลกระทบต่อความมั่นคงด้านการเงินของครัวเรือนในอนาคต การเผชิญภาวะค่าใช้จ่ายสูงกว่ารายได้ที่ไม่สามารถแก้ปัญหาได้หลายรายเลือกที่จะประกอบอาชีพอาชญากรรมเพื่อให้ “มีกินมีใช้” หรือ “เสี่ยงตายมากกว่าที่จะยอม อดตาย” สร้างปัญหาสังคมและส่งผลกระทบในวงกว้าง

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลกระทบจากภาวะค่าครองชีพทำให้ประชาชนต้องปรับตัวในเรื่องการใช้จ่ายโดยเฉพาะในกลุ่มผู้มีรายได้น้อยในเมืองที่คาดว่าจะได้รับผลกระทบรุนแรงกว่ากลุ่มอื่นเนื่องจากชีวิตความเป็นอยู่เดิมที่มีข้อจำกัดในเรื่องรายได้ รวมทั้งไม่สามารถเก็บผลผลิตอาหารเพื่อยังชีพ เช่น คนจนในชนบทได้ ภาวะค่าครองชีพสูงนอกจากจะก่อให้เกิดความเดือดร้อนต่อชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบันแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตในระยะยาว รวมถึงซ้ำเติมต่อปัญหาความยากจน ซึ่งจำเป็นต้องเร่งดำเนินการช่วยเหลือทั้งในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า เสริมสร้างศักยภาพแรงงานและการจ้างงานเพื่อให้มีรายได้ที่เหมาะสม รวมถึงมาตรการแก้ปัญหาความยากจนในระยะยาว ประกอบด้วย

- ดำเนินมาตรการช่วยเหลือเฉพาะหน้า โดยเพิ่มประสิทธิภาพและขยายการดำเนินโครงการช่วยเหลือค่าครองชีพแก่กลุ่มผู้มีรายได้น้อยที่มีอยู่ให้ได้รับบริการอย่างทั่วถึง เช่น โครงการธงฟ้า น้ำไฟฟ้าฟรี รถโดยสารสาธารณะฟรี ฯลฯ
- สร้างรายได้และพัฒนาศักยภาพ โดยเพิ่มโอกาสเข้าถึงแหล่งเงินทุนที่มีอยู่ อาทิ กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง กองทุนพัฒนาบทบาทสตรี ฯลฯ การฝึกอาชีพ พัฒนาทักษะและสมรรถนะที่จำเป็นต่อการสร้างอาชีพและรายได้ สร้างองค์ความรู้โดยให้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ผ่านสื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศต่างๆ ตลอดจนอุดหนุนกลุ่มคนจนโดยเฉพาะด้านการศึกษาเพื่อเพิ่มโอกาสให้สามารถพัฒนาศักยภาพ พัฒนาคุณภาพชีวิตและยกระดับตนเองให้หลุดพ้นจากความยากจน
- เตรียมความพร้อม โดยสร้างวินัยการใช้จ่าย ทำบัญชีครัวเรือน และส่งเสริมคุณค่าการออมตั้งแต่วัยเด็กเพื่อสร้างหลักประกันด้านรายได้ในอนาคต ซึ่งจะเป็นการช่วยลดความเสี่ยงทั้งจากความผันผวนทางเศรษฐกิจ การเจ็บป่วยและขาดรายได้จากการเป็นผู้สูงอายุ
- ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยสนับสนุนการสร้างพลังเข้มแข็งของชุมชนเพื่อเป็นองค์กรเชื่อมต่อโครงการภาครัฐให้สามารถดำเนินงานสู่กลุ่มเป้าหมายอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ

ร้อยละของประชากรตัวอย่างตามความต้องการให้รัฐบาลช่วยเหลือ

ที่มา : สศช. และ วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย